

VAN ULUPAMİR KIRGIZ TÜRKLERİNİN ETNİK VE MÜZİKAL KİMLİĞİ*

Resul BAĞI**

Özet: Afganistan'ın kuzey bölgesindeki Pamir Yaylasında yaşayan Kırgız Türkleri, Sovyetler Birliğinin 1979 yılında ülkelerini işgal etmeleri üzerine Afganistan'ı terk etmek zorunda kalır. Aksakal adı verilen yaşlılar meclisinin aldığı karar üzerine; Kırgızların yaşaması için göç etmeleri gerektiğine karar verilir. Bu kararın ardından Kırgızlar önce Pakistan'a gider. Yayla iklimine alışkın olan Kırgızlar Pakistan'ın sıcak havasına alışamaz ve bunun üzerine Türkiye'ye gitme kararı alırlar.

Türk Büyükelçiliğine iletilen yardım talebinin ardından Türk uçağı ile 1.150 Kırgız ve hanları olan Rahmankul Han ile birlikte Adana'ya getirilir. Ardından Van ve Malatya'nın değişik yerlerine dağıtılır. Van'a getirilen Kırgızlar Erciş ilçesinin Altındere mahallesinde inşa edilen konutlara yerleştirilir. Kırgızların isteğı üzerine Altındere köyünün adı Ulupamir olarak değiştirilir. Günümüzde Ulupamir köyünde yaklaşık 3.850 Kırgız Türkü yaşamaktadır.

Kimlik tanımı temel olarak insanların "kimsin?" sorusuna verdiği yanıtın göstergesidir. Kimlik hem bir kişinin kendini tanımlaması, hem de birlikte bireylerin grubun üyesi olduğunu yansıtan toplumsal kategorilerin de tanımlanmasını içermektedir. Ulupamir köyünde yaşayan bir Kırgız vatandaşın "Kırgızca/Türkçe müzik dinliyorum, söylüyorum ya da müzik grubunun üyesiyim" gibi tanımlamaları topluluk üyesi olma, gruba dahil olma aracılığının göstergesidir.

Etnisitenin belirleyici unsurundan bir tanesi de kültür ve dildir. Bu bağlamda etnik toplulukların kültürel sürekliliğinde gelenekler, sözlü kültür ürünü olan müziğinde önemli katkısıyla gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır. Müzikal birikime, kültürel özellikleri tanımlamak, etnisiteyi resmetmek, topluluğun yaşam tarzı ve değerlerini aktarmakta, paylaşmakta ve anlatmakta ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Ulupamir Kırgızlarının etnik ve müzikal kimliğinin tespit edilmesi kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Van Ulupamir, Kırgız, Etnik Müzikal.

Ethnic and Musical Identity of Van Ulupamir Kyrgyz Turks

Abstract: Kyrgyz Turks living in the Pamir Plateau in the northern region of Afghanistan were forced to leave Afghanistan after the Soviet Union invaded their country in 1979. Upon the decision taken by the council of elders called Aksakal; It is decided that the Kyrgyz must migrate in order to survive. Following this decision, the Kyrgyz first go to Pakistan. Kyrgyz people, who are used to the plateau climate, cannot get used to the hot weather of Pakistan and therefore decide to go to Turkey.

Following the request for help sent to the Turkish Embassy, 1,150 Kyrgyz people were brought to Adana with their khan, Rahmankul Khan, by Turkish plane. It is then distributed to different parts of Malatya and Van. The Kyrgyz people brought to Van were placed in houses built in the Altındere neighborhood of Erciş district. At the request of the Kyrgyz people, the name of Altındere village was changed to Ulupamir. Today, approximately 3,850 Kyrgyz Turks live in Ulupamir village.

The definition of identity basically boils down to people asking "who are you?" It is an indicator of the answer to the question. Identity involves both a person's self-definition and the identification of social categories that together reflect individuals' membership in a group. Definitions of a Kyrgyz citizen living in Ulupamir village, such as "I listen to Kyrgyz/Turkish music, I sing it or I am a member of a music group" are indicators of being a community member and being included in the group.

One of the determining factors of ethnicity is culture and language. In this context, traditions in the cultural continuity of ethnic communities will be transferred to future generations with the significant contribution of music, which is a product of oral culture. Musical knowledge is needed to define ethnicity, portray its cultural characteristics, convey, explain and share the values and lifestyles of the community. In this context, determining the ethnic and musical identity of the Ulupamir Kyrgyz is of great importance in transferring the culture to future generations.

Keywords: Van Ulupamir, Kyrgyz, Ethnic Musical.

Giriş

Kimliğe yönelik çalışmaların temelinde sembolik etkileşimci perspektifler yatmaktadır. Sembolik etkileşim geleneksel ve yapısal semboliklerin temelinde etnik topluluğa faydayı arttıran değerlerin farkındalığı ile kendini gösterir. Etnik toplulukların sosyal yaşam döngüleri müzik olarak hayat metaforuna dayanır. Sosyal benliği ve sembolik

* Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi BAP birimi SBT 2024/3-YEDEP kapsamında desteklenmiştir.

** Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, resulbagi@gmail.com

etkileşimi müzik olarak görmek, sosyal yaşamın ihmal edilen boyutlarını, yani estetiğini duyarlı hâle getirir. Bu bağlamda etnik toplulukların atalarından miras kalan şarkıları seslendirmeleri ve çalgıları halen günümüzde aktif olarak kullanmaya devam etmeleri yaşam dünyalarındaki somutlaştırılmış deneyimlerinin temelini göstergesidir. Sembolik etkileşimler kaygının estetikle yeniden canlanmasını savunurken, müzik gibi sembolik etkileşim metaforları da ayrı bir önem kazanır. Yaşam döngülerinde müzikal metaforları öznel arasılığın özünde kullanan toplumlar, araç olarak çeşitli melodiler, ritimler ve armonileri kavramsallaştırırlar.

Kırgız etnoniminin etimolojisi ile ilgili pek çok görüş vardır. Radloff'a göre Kırgız adı, —kırk ve —yüz sözcüklerinden oluşur ve “kırk grup” anlamına gelir. Aristov'a göre Usunların gerçek adı Kırgız'dır. Banzarov, Ligeti, Abramzon'a göre Kırgız sözcüğü, “kırk” sayısına iz çoğul ekinin getirilmesiyle oluşur ve “kırk boy”u ifade eder. Atlasov, Murat Remzi, Berezin, Munkaşi ve Şupka'ya göre “kırk” sayısına —Uuz (Oğuz) adının eklenmesiyle ortaya çıkan —Kırguz kelimesi, Kırgız biçimine dönüşmüştür. Ayrıca, Kırgız kelimesi, yan yana gelen “kır” (dağ yamacı) ve “Oğuz”, “kırk” ve “cüz” (yüz, çehre), “kırk” ve “er”, “kara” ve “gız” sözcüklerinin dönüşümü ile anlatılır. Kırgız etnonimi, Orta Asya'da boy birliklerinin ortaya çıktığı döneme denk gelmektedir (Bapaeva, 2015: 17).

Kırgız müzik kültürü ikonik olarak çoğunlukla sese dayalı bir müzik metaforunu kavramsallaştırarak topluma entegre etmektedir. Kırgız Türklerinin binlerce kilometre uzakta halen göçüp geldikleri toprakların ezgilerini ve enstrümanlarını kullanılması bunun önemli bir yansımasıdır. Kullanılan çalgılar ve müzikal yapı müzikal estetiğin, müzik yapımında ve estetik dinamiklerin müziğin çok ötesinde anlam oluşmasına nasıl katkı sunduğunu gösterir. Ulupamir Kırgızlarında gerek ağız kopuzu gerek telli kopuzun kullanımıyla müziğin anlamı, benliğin ve toplumun oluşumuna ilişkin estetik ve semantik anlayışın duyarlı hale getirildiğini görmekteyiz.

Kültürel ve etnik kimliği oluşturan en önemli unsurların belirlenmesinde, bir ulus devlette yaşayan etnik grup ile başka bir topraklarda yaşayan aynı etnik grubun ulusal azınlık olarak karşılaştırmalı olarak incelenmesi çok yararlı olabilir. Kültürel değişime ilişkin veriler yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler neticesinde görüşmecinin birkaç kuşaktan temsilci ile aynı kültürel olgu hakkında sorulara aldığı yanıtlar ve kuşaklararası karşılaştırma yöntemi ile toplanması daha verimli sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Bir etnik grubun kültürünün temel unsurlarını belirlemek birçok nedenden dolayı çok zordur. Öncelikli neden kültürel unsurların ve etnik grupların karıştırılmasıdır. İkinci neden ise, belirli bir kültürün veya etnik grubun ideal temsilcisiyle ilişkilendirilebilecek tipik özellikleri tanımlamanın zorluğudur. Belirli bir etnik gruba ait olduğunu beyan eden ve bu grubun tipik kültürel özelliklerini sıralayan katılımcılar arasında kişisel görüşme yapmak mümkündür. Ulupamir köyü Kırgızlarının gerek internet vb. iletişim araçları üzerinden gerek uydu kanalları aracılığı ile Kırgız televizyon kanallarını takip ediyor olmaları müzik kültürlerinin ve kimliklerinin oluşumunda büyük bir önem taşımaktadır. Bir etnik grubun temel özellikleri arasında, kendi topraklarının -veya bu topraklarda yer alan kendi devletinin-varlığı, ana dilini kullanması ve dini bağlılığı sıklıkla belirtilmektedir. Etnik duygular devlet inisiyatifi bağlamında öznel bir duygu olması dolayısıyla etnik köken duygusu her zaman nesnel faktörlere dayanmaz. Bu duygu çok koşulludur ve dış (veya iç) koşullara bağlı olarak değişebilir.

Van ili Ulupamir ilçesinde günümüzde kendi öz kültürel değerlerini halen ayakta tutmaya çalışan Kırgızlar, yaklaşık 100 yıl önce Kırgızistan'daki anavatanlarından Afganistan'ın Pamir yaylasına sürgün edilirler. Ardından Sovyet baskısı nedeniyle Doğu Türkistan'a göç eden Kırgızlar 1949 yılında Mao'nun iktidara gelmesiyle yeniden baskı görmeye başlar ve Pamir'e geri dönerler. Pamir'de de huzurlu bir yaşam süremeyen Kırgızlar Ruslar'ın, liderleri Hacı Rahman Kul'u öldürmeye çalışması nedeniyle önce Afganistan'a

ardından da Türkiye'ye göç ederler. Kırgız halkının, SSCB'nin çöküşünden sonra yeni kökler ve yeni kimlik arayışıyla bağlantılı olarak topluluk üyelerinin dünya genelinde yayıldığı alanlarda kültürel süreci sürdürmesi kimlik arayışı sonuçlarındandır. Kırgızlar günümüzde Afganistan, Çin, Tacikistan'da azınlık olarak yaşamaktadırlar.

Çalışmamızda Van iline bağlı Ulupamir köyünde yaşamlarını sürdüren Kırgızların, müzik kimliğini oluşturan öğeler ve Kırgız müzik kültürünün süreğenliği tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Kırgızistan'dan Van'a Tarihsel Süreç

Afgan Kırgızları, Kuzeydoğu Afganistan'daki Bedahşan eyaletinin Wakhan Koridoru'nda yoğunlaşmışlardır. Pamirlerin Afgan kısmına Kırgızların göçü XVI-XVIII. yüzyılları arasında başlamıştır. Bu göç XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Büyük ve Küçük Pamir Kırgızları, esas olarak İçkilik kabile birliğinin bir parçası olan Teyit, Kıpçak, Kesek ve Boston kabileleri tarafından temsil edilmektedir (Guseynov). Hindukuş ve Pamir dağları arasındaki sınırlı alanda, çok soğuk ve elverişsiz koşullarda yaşayan Kırgızlar, yirmi kilometre uzunluğundaki göçebe rotalarını özel bir düzen ve yönde, kışlık yerleşim yerleri ile yazlık otlaklar arasında geçirir. Ortalama olarak, her ailenin altı üyesi vardır. Pamir bölgesi 4400 kilometrekaredir (Medi ve Fedelle 34, akt. Can, 2024: 84-85).

XX. yy. başındaki tarihî-siyasî şartlarda Kırgızların yaşadığı Pamir bölgesi Tacikistan, Afganistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında bölünmüştür. "Böylece, farklı ülkelerin sınırları içerisinde bulunan Kırgız boylarının aralarındaki iletişim o ülkelerin siyasi tutumlarından dolayı bir müddet kopukluğa uğrayınca, daha önce var olan dil ve kültür alanındaki yöresel farklılıklar gittikçe derinleşerek, literatürde yeni etnik isim ile anılmaya başlamalarına temel oluşturmuştur. Pamir Kırgızları, Kızılsu Kırgızları, Cergetal Kırgızları gibi terimler işte bu sebeplerden dolayı ortaya çıkmıştır" (Bapaeva, 2015: 44).

Sovyetler Birliği İçinde Kırgızlar (1917-1991): 1917 Bolşevik Devriminden sonra 19187de Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Orta Asya'nın millî devletlere bölünmesi aşamasında Kırgızistan, 1924'te Kara-Kırgız Muhtar Bölgesi, 1925'te Kırgız Muhtar Bölgesi, 1926'de Kırgızistan Muhtar Cumhuriyeti, 1936'da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsü ile Sovyetler Birliği'nin bir üyesi olmuştur (Arat, 2001: 739)

Kırgızlar, Pamir Dağları'ndaki Wakhan Koridoru'nda neredeyse izole bir şekilde yaşayan Afgan nüfusunun son derece küçük bir bölümünü oluşturur. Onlar kabile anlamına gelen oruq'lara ayrılırlar. Teyit Oruq'unun Afganistan'dan ayrılıp Türkiye'ye yerleşmesinden sonra Afganistan'da binden az Kırgız nüfusu kalmıştır. Afgan Kırgızları, etnolojik kökenleri gereği Kırgız aşireti olan İçkilik'lere ait şunun gibi kabile ve klanlardan oluşur: Karateyit, Teyit, Nayman, Kıpçak, Şaiym, Alaş, Kızıl Ayyak, Kutal, Kızıl Baş ve Koçkor'dır (Joldoshev, "Potomki" 96, akt. Can, 2024: 92-93).

Wakhan koridoru olarak da adlandırılan alan, Tacik Pamir'in güney sınırı boyunca uzanan Afganistan topraklarında bulunan şerit şeklinde bir bölgedir. Bölge 1895'te Rusya İmparatorluğu ile Hindistan'daki İngiliz toprakları arasında bir tampon olarak kullanılmıştır. Genişliği 15 ile 57 km. arasında değişen ve günümüzde Afganistan topraklarının bir parçası olan Wakhan koridoru kuzeyde Tacikistan, Güneyde ise Pakistan sınırları arasında sıkışmış durumdadır.

Pamir Kırgızları, tek soylu tek bir soy grubu olan İçkilik'i oluşturur ve bu grup, dört kardeşten türetilen dört babasoylu maksimum soya (zor uruk veya çon) bölünmüştür: En yaşlısından sırasına göre Teyit, Kesek, Nayman ve Kıpçak. Reis Han, Teyitlere mensuptur. Eskiden evliliğe yalnızca Teyit ve Kesek mensupları arasında veya Nayman ile Kıpçak arasında izin veriliyordu. Bu soylar daha da alt bölümlere ayrılmıştır: Teyit ve Kesek sekizer

alt kola, Naymanlar ikiye ve Kıpçaklar da kendi alt boylarına (Dor 1975: 79-80, akt. Andrew, 1989: 80).

Kırgızlar Özbekistan'da (yaklaşık 160 bin ila 370 bin), Çin'de (160 bin), Tacikistan'da (70 bin), Kazakistan ve Rusya'da büyük bir azınlıktır. Kırgız nüfusunun çok sayıda grubu da Afganistan'ın kuzeydoğusunda (30 bin), Moğolistan, Pakistan ve Türkiye'de yaşamaktadır. 19. yüzyıla kadar Kırgız nüfusunun büyük bir çoğunluğunu göçebe hayat süren geniş bir coğrafyaya yayılan çobanlar oluşturmaktaydı. Rusya ve Çin arasında sınır çizgilerinin oluşturulması göçebe Kırgızların sayısını önemli bir şekilde azalttı ve Kırgız boylarının arasındaki ilişkilerinde kopmasını sağladı (Kokaisl, 2015: 138).

Anvar Baytur da Çin yıllıklarında Kırgızların yerleşim bölgeleri şu şekilde açıklanmaktadır: "V. asrın sonlarında VI. asrın başlarında Yenisey Kırgız Kağanlığı kurulduktan sonra gücü, Türk tayfalarının içinde en etkili güç haline gelmeye başlamıştır. Onun için bu devirde Tanrı dağları, Pamir dağları bölgesi ve Orta Asya topraklarında yaşayan birçok Türk boyu, Kırgızlar tarafından asimile edildikleri için Kırgız boyu olarak isimlendirilmişlerdir (Baytur, 1993: 264, akt. Kalkan, 2005: 98).

1978 yılında Afganistan'da gerçekleşen Sevr devrimi, ardından komünist rejimin iktidara gelmesi ile vatanlarını terk etmek zorunda kalan Kırgızlar yeni vatanları olarak Türkiye'yi seçmişlerdir. 1982'de Rahmankul Han 293 aileyi (1138 kişi) uçakla Türkiye'ye getirir –Van gölünün kıyısına- ve buraya yerleştirir (Camankulova, 2014: 127). Bu süreç şu şekilde gerçekleşmiştir;

“Pakistan'da kalmaya devam ederlerse insanların bulaşıcı hastalıktan kırılabileceğini gören Rahmankul Han Alaska'ya yerleştirilmeleri için Amerika Birleşik Devletleri elçiliğine mektupla müracaatta bulundu. Oradan uzun süre cevap alamayınca soydaş ülke Türkiye'ye müracaat etti. Nihayet 1982 senesinin mart ayında Türk Hükümeti bu konuda çalışmak üzere bir komisyon kurdu. Kırgızların Türkiye'ye getirilmesi için özel bir kanun çıkarıldı. Kırgızlar Pakistan'dan üç uçakla Adana'ya getirildi. Geçici olarak burada kaldılar. Türk halkı onları “Hoşgeldiniz Türkiye'ye, Kendi Evinize” yazılarıyla karşıladı. Bir müddet sonra hayvancılık yapmaya elverişli olduğu için Van gölünün kıyısındaki bir bölgeye yerleştirildiler. Soydaş Türklerin yardımıyla eziyetli yolculukları sona erdi. Türk milleti akraba olmanın gereğini samimiyetle yerine getirdi. Kırgızlar yerleşik düzene geçti. Buraya gelmek onların hayrına oldu. Bugüne kadar 150'den fazla genç yüksek tahsil yaptı. Bu gençler şu an Türkiye'de ve yurt dışında çeşitli yerlerde çalışmaktadır. Kırgızların ve Türkistan'ın son hanı Rahmankul Han 6 Ağustos 1990 yılında 77 yaşında üzerine düşen tarihi sorumluluğun gereğini hakkıyla yerine getirmenin huzuruyla ebedî istirahatgâhına çekildi” (Camankulova, 2014: 66-67).

Pamir yaylalarının benzer ikliminde hayvan yetiştiriciliği yapmak istedikleri için Van'ın Erçiş ilçesi Altındere mahallesinde inşa edilen konutlara yerleştirilirler. Daha sonra Kırgızların isteğiyle Altındere mahallesinin adı Ulupamir olarak değiştirildi. Ulupamir köyünde 1982 yılı nüfus sayımında 310 aile tespit edilmiştir. Afganistan'daki yurtlarından Van Ulupamir köyüne olan yolculuk esnasında en az 100 kişi ölmüştür (Andrew, 1989: 79).

2. Ulupamir Kırgızları Müzik Kültürü

Her etnik grup, tarihte genellikle ulusal kimliğin oluşumunda temel taşlardan biri olan belirli bir özel rolü kendine atfetme eğilimindedir (Strauss 1992: 173). Etnik topluluklarda anlam, kişilerin başkalarıyla olan müzikal etkileşim süreçlerinden türetilir ve bunların ritüellerde aktif kullanımlarından doğar. İnsanlar müzik ritüellerinde ezgisel hareketleri müzik formları, ezgilerin ritimleri ve melodileriyle hareket ederler. Bu nenle müzikal anlam estetiğin sembolik değeri ile paralel hareket eder. Ayrıca sözlerdeki anlamlandırma dile özgü olduğu için sözlerin topluma kattığı anlam sembolün keyfi bir ikamesidir. Bu bağlamda müziğin bileşenleri sembolik olmaktan ziyade ikoniktir. Kırgız toplumunda müzikal unsurlara

olan bağıllık geleneksel olduğu için keyfi olmaktan ziyade nedenselliğe bağlı olarak çıkartılan ses –sesin estetik rolü gereği-, söylenen sözler bağlamında simgeseldir diyebiliriz.

Ulus oluşumu açısından bakıldığında, bazı halkların müzik kültürü yaratan müzisyenlerin önemli rolü unutulmamalıdır. Seslendirdikleri ya da icra ettikleri ezgiler toplumun kültürünü yansıttığı için geniş kitleler tarafından özümseilir. Çünkü gerek sözlerinde gerek ezgilerinde geçmişin halk için önemli öğelerini dinler kitlelerine üretirler.

Kırgız kültüründe “Jır” şarkı söylemek “Terme” şiiri ezgisel olarak söylemek anlamında kullanılmaktadır. Komuz ile şarkı söyleyene “Jırşı” denilmekte ve Kazaklarda kullanılan dombra enstrümanının adı Kırgızlarda Komuz’dur.

Ulupamir Düğün Kültürü: Düğünler, “Gelin Toy Merasimi” olarak adlandırılır ve eski Türklerde meclis töreni olarak düzenlenmektedir. Gelin baba evinden beyaz ata bindirilerek uğurlanır ve baba evinden çıktığı zaman kapı önünde bekleyen büyüklerinin ellerini öper, onların hayır duasını alır. Baba evinden çıkıp ata bindiği andan itibaren yeni evine gidinceye kadar kızın yüzü tül ile kapatılır. Damat evine gittiği zaman gelinin yüzünün açılma merasimi de düzenlenir.

Damadın akrabaları damat evinin kapısında gelin ve geline eşlik eden gelinin akrabalarını beklerler. Gelin damadın evine geldiği zaman “şaşuv” (saçmak, dağıtmak) ritüeli gerçekleştirilir. Bu ritüelde müziğin taşıdığı anlam, müziğin seslerine içkin veya içkin olması gerekliliği varsayılan temellere hizmet etmesidir. Dinleyicinin üzerinde müziğin bıraktığı anlam, içkin olarak seslerin özleştirilmesi ayrıca dil pratiğinin sembolik alana dönüştürülmesinde aracı konumundadır. Bu nedenle müzikal uygulamaları müzikal bir oluşumdan ziyade kültürel bir oluşum olarak bir dizi bağlam içerisine yerleştirmek gerekir. Bu nedenle müziğin kendine özgü anlamlandırma pratiklerinin önemli bir anlam oluşturması sosyal ve kültürel süreçlerin kaçınılmaz bir parçasıdır. Kırgız halkının müzik kimliğini anlatan ve Ulupamirde seslendirilen türkülerden bir tanesi de şu şekildedir:

Şekil 1: “Kırgız Halkım” türkü notası

Kırgız Halkım

Notaya Alan: Resul BAĞI
Kaynak Kişi: Hürrem Ulubatlı

Ka yı ke mer çiz me ak kal pa ı ba zı ları bil mi yor onun kıy me ti ni
Hal kı nı i a ret edip ta nı tı ran Gıy si ne kur ban o lam
Kı r gız hal kım Kı r gız halk kım Kı r gız hal kım
gıy si ne kur ban Kı r gız hal kım

Kırgız kültüründe dil ve müziğin aynı özellikleri göstermesi, hem kelimelerin hem de müzik tonalitesine seslerden ve anlam yüklenen ses sisteminden kaynaklanmaktadır. Gerek dilsel yapı gerek müzikal sesler Kırgız kültürünün politik ve kültürel bağlamlarda sosyal halen sosyal etkileşim içerisinde olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Müzik ve dil, anlam ve etkiyi hissettiren kültürel olarak oluşturulmuş ifade biçimleri olarak gözümüze çarpmaktadır.

Ulupamir Kırgızları, yöreye ilk yerleştikleri yıllarda hem yanlarında getirdikleri kasetlerden hem de zamanla Kırgızistan'dan gelen misafirlerin getirdikleri kasetleri dinleyerek müzik kültürlerini devam ettirmişlerdir. Kaset sonrasında cd ve günümüzde de internet aracılığıyla Kırgızistan ve Dünyanın diğer bölgesine yerleşen Kırgızların icra ettikleri Kırgız türkülerine kolayca ulaşma imkânı bulmaktadırlar.

Bu konuda köyde halen yaşamını sürdüren ve kopuz çalmayı bilen Ulubatlı şunları belirtmiştir; Kaset yaygın olduğu dönemlerde Kırgız sanatçıların kasetlerini dinler, ardından cd günümüzde internet aracılığı ile Kırgız halk şarkılarını öğrenip icra etmektedirler (H. Ulubatlı kişisel görüşme, 16 Nisan 2024).

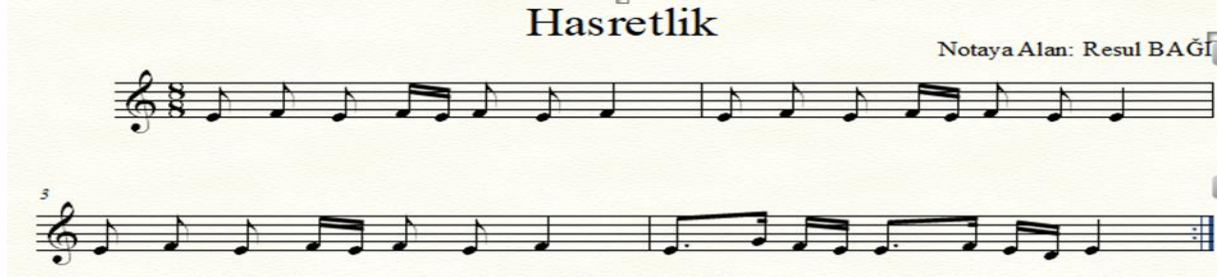
Ulupamir köyünde her yıl kültürün yaşatılması amacıyla TİKA desteğiyle "Ulupamir Kültür Şenliği" düzenlenmektedir. Köyde dombra kopuz enstrümanının adı "Komuz"dur. Köyde yaşayan Ümmügülsüm Erçetin ağız kopuzu çalmayı bilmektedir. Belirli dönemlerde Kırgızistan'dan Kırgız sanatçılar gelip etkinlikler yaparak konserler vermektedir. Kırgızistan'dan gelen bu sanatçılar köyde kültürün sürekliliğinde ayrı bir öneme sahiptir. Gerek eski anonim türkülerin gençlerin kulağında yer etmesinin sağlanması, gerek yeni bestelenmiş Kırgız türkülerin Ulupamir köyünde de duyulmasının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ulupamir köyünde çalınan enstrümanlardan "ağız kopuzu" ve "el kopuzu" özellikle düğünlerde ve özel eğlencelerde çalınmaktadır.

Şekil 2: Mihiman Erçetin (Url-1)

Müzik, enstrüman çalan müzisyenler açısından fiziksel deneyim ve estetik süreç açısından duygusal bir olgu haline gelmiştir. Çalgı müzisyende sembolik etkileşimi ikonik etkileşim haline dönüştürmüş ve bedensel deneyimin iletişimsel yansıması haline gelmiştir. Aracı ses olan müzik oluşumunu dramatik değişimler –göç, düğün gibi- istikrarsızlıklar, çatışmalar ve direnişlerle ağını örür. Müzik varoluşların heyecanı, hareketini ifade eder. Birbirine hasretlik çeken kız kardeşlerin türküsünü Mihiman Çetin ağız kopuzu ile seslendirmiştir.

Şekil 3: “Hasretlik” türkü notası (Url-1)

Halk Dansları; Ulupamir’de halk oyunları topluluğunu Ümmü Gülsüm Vatan çalıştırmaktadır. Köylü gençlerden oluşan topluluk, Ulupamir “Biy”, “Sardal Kız Biyi” oyunlarını sergilemektedir.

Ulupamir köyünde gençlere Kırgız halk müziği örnekleri sık sık dinletilmekte ve öğretilmektedir. Müzik sadece üretilip algılanmaz, aynı zamanda duygular tarafından deneyimlenir. Bu nedenle Kırgız kültüründe müzik sembolik olarak duygusal beden müzik aracılığıyla aktarımıdır. Niteliksel dolaysızlığı ve ikonikliği sebebiyle müzik, Kırgız toplumunu güzellik algısına duyarlı hale getirmiş ve müziği özgü birikim, gerilim, salıverme ve beklentiler ışığında gelişmektedir. Müzik - niteliksel dolaysızlığı ve ikonikliği nedeniyle - bizi güzellik algısına duyarlı hale getirirse de, müziğe özgü birikim, gerilim, salıverme, beklenti ve tatmin türü, her türlü deneyimin tanımlayıcı özellikleri olmaya devam etmektedir.

Şekil 4: “Yaylada” türkü notası

Yaylada

Notaya Alan: Resul BAĞI

3
6
8
10
12
15

Yay la nın i çi ha ri ka _____
bin çe it çi çe i top la _____
Ka ya lık da m te pe sin _____ de _____
da ke çi si ge zer _____ naz la _____ nır _____

Şekil 5: "Beyaz Güvercin" türkü notası

Beyaz Güvercin

Notaya Alan: Resul Bağ
Seslendiren: Nurgül

Do an gi bi sü zü le rek var ma dan

yü re i me ça re i laç bul ma dan

Ak gü ver ci nim yan ma ya yım der di mi

Ku ca ı mı a çıp arzu la ra ka vu ma dan

Sonuç

Çeşitli kültürel unsurlar (halk mitolojisi ve tarihi, mutfak, başlık parası, evlilik, din), farklı Kırgız grupları tarafından kültürlerinin çok önemli (hatta bazen temel) unsurları olarak değerlendirilebilir, ancak bunların bütünlüğü Kırgızların etnik kimliğinin temeli sayılamaz. Etnik kimliğin en önemli unsuru, her şeyden önce kişinin belirli bir etnik gruba ait olduğunun farkındalığıdır. Bu bağlamda kültürel öğeler ise benzer kültürel normların kabul edilmesiyle gelişir ve olgunlaşır.

Kırgız halk müziğinin ana geleneksel özelliklerinin - destansılık, ölçülülük, geniş, parlak sözler- günümüze kadar korunduğunu belirtmek önemlidir -. Melodi, özgürce akan bir anlatı, sakin meditasyon ve dağ zirvelerinden açılan geniş ufuklarla yumuşak, düşünceli, pürüzsüz, çağrışımlar uyandırıyor. Bu nedenle müzik folkloru, modern profesyonel Kırgız müzik sanatının temel temelini oluşturmaktadır.

Kırgızistan'ın Rusya'ya ilhakı bu dönemin Kırgız müzik sanatı Kırgız akınlarının yaratıcılığı, araşsal yaratıcılık epik şarkı yaratıcılığı ile gelişim göstermiştir. Kırgız Türlerinin kültürel öğeleri ile Anadolu kültürü arasında ortak bir köken bulunmaktadır. Aynı tarihe sahip Türk toplumlarında ortak dini değerler, yeme içme kültürü ve müzikal öğeler kültürün aynası konumundadır. Kırgız müzik kültürü kimliği, müziğin görünüşte soyut ya da anlamsal olmayan özelliğinde yatmaktadır. Anavatanlarından binlerce kilometre uzakta Van ilimizin bir köyünde yaşamını sürdüren Pamir Kırgızları, müzikal unsurlar ile çocuklarına ve gelecek kuşaklara kültürlerini öğretme çabası içerisinde. Kırgız şarkılarının melodileri ve sözleri tüm ulusal bayramlarda hatırlanmakta ve söylenmektedir.

KAYNAKÇA

- Andrews, Peter Alford (1989). Ethnic Groups in the Republic of Turkey. Beihefte zum Tubinger Atlas des Vonderen Orients: Reihe B, Geisteswissenschaften: Nr. 60 Wiesbaden.
- Arat, Reşit Rahmeti (2001). “Kırgızistan”, *İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir: MEB Devlet Kitapları.
- Bapaeva, Janyl-Myrza (2015). *Göç Nedeniyle Van Kırgızlarının Sosyo-Kültürel Yapısında Oluşan Değişimler: Halkbilimi Verilerine Göre Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Baytur, Anvar (1993). “Tyan-Şan kırgızları: Tyan-Şandagı adepki Kırgız Uruğları”, *Kırgızdar*, C. 1. Bişkek: Kırgızstan Yayınları.
- Camankulova, Bayas Tural Ayımkan (2014). *Rahmankul Han Ve Dönemi* (Çev. Ayşe Nur Kırgız Sağın). İstanbul: Seçil Ofset.
- Can, Reyhan Rafet (2024). “Wakhan Koridoru’nda (Afganistan) Pamir Kırgızlarının Yaşam Biçimi, Mevcut Durumu ve Sorunları”. *Bilig* Kış, 108.
- Kalkan, Mustafa (2005). “Kırgız Boylarının Yenisey’den Çıkarılmaları ve Coğrafi Dağılımları”. *Erdem*, 15(42): 77-100.
- Kokaisl, Petr (2015). “Этнокультурная Специфика Кыргызстанских И Афганских Киргизов: Сравнительный Анализ”. *Этнографическое Обозрение*, 3: 135-154.
- Strauss, Anselm (1992). *Miroirs et Masques*. Paris: Éditions Metailié.
- Timur, Ali Kişisel Görüşme, 10 Mart 2024.
- Ulubatlı, Hürrem Kişisel Görüşme, 16 Nisan 2024.
- Url-1 <https://www.youtube.com/watch?v=Mc746wnq5ys>